

Bij Lukas 1:26-38

1.

Het is bijna kerst en Nederland is weer bijna helemaal op slot. Terwijl de een zich daar berustend bij neerlegt, vliegt het de volgende naar de keel en weer een ander is boos. In zekere zin is heel Nederland in een staat van advent gedwongen: tot stilstand gebracht, aan het denken gezet over hoe we onze maatschappij en ons eigen leven hebben ingericht en uitkijkend naar licht aan het einde van deze Coronatunnel. We wachten op een vaccin. We verlangen ernaar om elkaar weer vast te kunnen houden. In de Rode Hoed willen we weer samen zingen en koffiedrinken. Maar wat we verder hopen of verwachten, weten we misschien nog niet zo goed. Willen we sommige dingen anders dan hiervoor?

De eerste twee zondagen van deze advent hebben we gesproken en gezongen over slavernij. De zwarte bladzijden uit onze Nederlandse koloniale geschiedenis werken door tot op de dag van vandaag en worden nu terecht over het voetlicht gebracht. Is slavernij ook vandaag nog aan de orde? In een maatschappij waar sommigen een mondkapje al een onoverkomelijke inperking van hun vrijheid vinden, kun je je dat bijna niet voorstellen. Toch zijn er naar schatting jaarlijks tussen de 5000 en 7500 slachtoffers van mensenhandel in Nederland. Het gaat bijvoorbeeld om mensen die werken tegen geen of weinig salaris en onder mensonterende omstandigheden, die gedwongen worden om strafbare feiten te plegen of een orgaan af te staan. Onder die vijf- tot 7500 zijn er, schat men, ongeveer 1300 minderjarige slachtoffers van binnenlandse seksuele uitbuiting.

Opeens blijft mijn oog eraan haken in een klassiek adventsverhaal: dat over Maria en de engel. Maria noemt zich in dat verhaal Δούλη Κυρίου, Grieks voor 'slavin van JHWH'. Waarom legt de schrijver dit meisje deze woorden in de mond? En met welke vragen confronteren die woorden mij vandaag?

2.

'Lukas' noemt haar Marjam, net als de zus van Mozes in de Septuaginta, de oude, Griekse vertaling van de Hebreeuwse bijbel. In de katholieke traditie is zij een belangrijke figuur geworden. Een vrouw en een moeder – tussen zoveel mannen. Ook in de islam is ze trouwens belangrijk: mariabeelden of bedevaartplaatsen worden ook door moslims bezocht. In Libanon werd in 2010 een nieuwe nationale feestdag in het leven geroepen rond het verhaal van Maria en de engel – dat ook in de Koran staat – , in de hoop dat de figuur van Maria – of Maryam, zoals ze ook in de Koran heet – christenen en moslims kan verbreiden. Of verzusteren natuurlijk...

Het verhaal is veelvuldig verbeeld in de kunst. Schilderijen en pentekeningen van Botticelli, Rembrandt, Caravaggio – om maar een paar grote namen te noemen. Maar ook bij moderne kunstenaars spreekt het meisje dat moeder van Jezus werd nog altijd tot de verbeelding. Op sommige schilderijen zit Maria als een koningin op een troon en nadert de engel haar eerbiedig. Maar op andere schilderijen heeft de engel juist de overhand heeft: h/zij – of wat

moet je daarvan maken bij een engel – is groter afgebeeld of hangt boven het meisje in de lucht, terwijl Maria de engel geschrokken afweert of bedeesd afwacht. Zoveel kunstenaars zoveel Maria's. Hoe kijken wij naar haar?

3.

'Hier ben ik. Slavin van JHWH', zegt ze uiteindelijk. Dáár bleef ik haken, bij dat meisje dat zichzelf slavin noemt. Ze klinkt niet als die koningin op een aantal van de schilderijen. Eerder als dat deemoedige meisje dat zich overrompeld overgeeft aan wat er gebeurt. Of toch niet.

Het evangelie van Lukas stamt uit de tijd dat een slavenmaatschappij de dagelijkse realiteit was. Hoorders waren mensen die zelf tot slaaf gemaakt waren. Of mensen die slaven voor zich hadden werken. Bij nadere lezing zouden we in de woorden van Marjam niet alleen overgave kunnen lezen, maar net zo goed verzet tegen de maatschappelijke orde van de Pax Romana. Slavin van JHWH – de god die bevrijdt – wil immers zeggen: geen slaaf van mensen meer! Vrij dus. Aan niets of niemand meer ten prooi. Hier ben ik, zegt ze in onze vertaling. Als in: hier sta ik voor! Even verderop in Lukas 1 zingt dat verzetsmeisje een lied dat wij kennen als het Magnificat. Het leest als een protestlied: *Machtigen slaat hij neer van hun tronen/de vernederde tilt hij op/Hongerlijders zal hij verzadigen/rijken, leeg stuurt hij ze heen*. Zingend doet Marjam denken aan haar naamgenoot, die een lied zong aan de oever van de Rietzee, toen het volk ontsnapt was aan het slavenhuis Egypte. Ik kijk naar de Maria in mijn kerststal, die geknield en met gebogen hoofd zit te wachten bij een nog lege kribbe. Een meisje op de barricaden – dat zou je toch niet achter haar zoeken.

Geen wonder dat deze woorden radicaal anders klinken in de oren van de oorspronkelijke hoorders dan in onze oren. In deze tijd beroepen we ons juist op een ieders vrijheid. Iedereen moet kunnen doen en zeggen wat h/zij wil. Toch is slavernij helaas geen ver-van-ons bed show. Corinne Dettmeier, voormalig Rapporteur Mensenhandel, stelde in haar oratie (ze werd in 2018 hoogleraar in Leiden) dat we ons onvoldoende bewust zijn dat mensenhandel onder onze neus plaatsvindt. Ze riep Nederlanders op om hun verantwoordelijkheid te nemen, bijvoorbeeld heel concreet door vragen te stellen over producten in de supermarkt. De land- en tuinbouw is een risicosector voor mensenhandel. De champignons in de supermarkt zijn gewoon te goedkoop, zei Dettmeier destijds in een interview.

De woorden van Marjam bepalen me bij de oproep van Dettmeier. Om alert te zijn. Mijn verantwoordelijkheid te nemen. Maar hoe dan precies? Ik lees over de misstanden die aan de kaak worden gesteld in het onlangs uitgekomen rapport aangaande de werk- en arbeidsomstandigheden van arbeidsmigranten in Nederland. Ik klik op verhalen over Oeigoeren die dwangarbeid verrichten in de Chinese textielindustrie. Ik stuit op de website slaveryfootprint.org. De homepage van die website opent met de ongemakkelijke vraag: hoeveel slaven werken er voor jou? Als ik verder klik, krijg ik vragen voorgeschoteld over mijn koopgedrag. Over voedsel, sieraden, elektronica, kleding. Elke vraag gaat vergezeld van cijfers over de omstandigheden waaronder sommige producten worden geproduceerd. Niet om vrolijk van te worden en ook niet direct duidelijk hoe ik daar als consument dan vervolgens iets mee kan. Helemaal niet meer kopen die producten, of in elk geval zo min mogelijk – of alleen uit bepaalde landen (en welke dan)? Nadat ik naar eer en geweten heb ingeschat wat ik zoal consumeer, rolt er een getal uit – naar schatting zoveel slaven zijn

betrokken geweest bij de productie van wat ik consumeer. Het ontstellende aantal van 43 spat van het scherm. *You have 43 slaves working for you.* Wat betekent dat eigenlijk? Voedsel koop ik elke week, sommige kleding heb ik al twintig jaar. Als ik alle informatie van de website op me laat inwerken, dan voelt het te groot. Te veel. Te complex ook. Wat kan ik hiermee?

4.

In sommige plaatsen in Duitsland schijnt in de adventstijd een Mariabeeld doorgegeven te worden. Elke dag staat het in een ander huis. De idee is: Maria bracht licht van God in de wereld... hoe kan ook in dit huis Gods licht zichtbaar worden? Ik probeer het me voor te stellen. Zou ik dat beeld willen ontvangen? Waar zou ik het neerzetten? En wat zou ze oproepen, die vrouw in de hoek van mijn kamer? Nou hebben wij helemaal geen beeld om aan elkaar door te geven. Maar de Maria uit mijn kerststal, die kan best even op mijn eettafel komen zitten.

Met in mijn achterhoofd die ongemakkelijke woorden – ik ben een slavin van JHWH – vraag ik me af of ze ons zou kunnen bevragen over hoe dat eigenlijk zit – met slavernij en de producten die wij kopen. Hopelijk niet met de geheven vinger en het morele oordeel klaar. Maar als een uitnodiging om daar samen aan tafel eens verder over na te denken. Hier en daar hebben we een klok horen luiden, over slaafvrije chocola of een zogenaamd ‘eerlijke’ telefoon. Wat kunnen we nog meer te weten komen? Willen we het anders? En hoe zou dat kunnen?

Ik blijf aanhikken tegen zoveel en zo groot. Dus misschien gewoon maar ergens beginnen. En, misschien kunnen we als gemeenschap samen informatie en ideeën uitwisselen. Dat kan altijd, ook op afstand. En: elkaar wat moed inzingen - dat kan ook.

Jij die tot hiertoe hebt volgehouden

Dat het onmogelijke mogelijk is –

Een nieuwe wereld – met brood en recht en waardigheid en liefde voor al wat leeft

Wil jij opnieuw iets beginnen met mij?